

Muhammed Kulı zamanında inşa edilen diğer binalar arasında Çâr Kemân'dan ayrılan yollar üzerindeki 14.000 dükkân, Cami Mescid, yapımı 1001'den 1005 (1592-1596) yılına kadar süren ve günümüzde 10 Muharrem (âşûrâ) törenlerinde kullanılan âşûrhâne, 1004 (1595) yılında tamamlanan dârüşşifâ, Toli Mescid, hamam ve Musi nehrine bakan Nadî Mahal Köşkü sayılabilir. Bunların içinde belki de en önemli dârüşşifâdır; zira o dönemin bir genel hastahanesi olmasının yanı sıra tıp eğitimi veren bir okul olarak da kullanılmıştır.

Haydarâbâd, Haydarâbâd Nizamlığı'nın kurulmasından (1724) sonra altın çağını yaşamaya başlamış ve özellikle XIX. yüzyılda Kutubşâhîler'in eski başşehri Gûlkünde'nin gerilemesine karşılık çok gelişmiştir. Önemli kara ve demiryollarının üzerinde yer alması ayrıca değerini artırmış ve başlıca ticaret merkezlerinden biri haline gelmesine zemin hazırlamıştır. Delhi, Bombay, Madras ve Kalkûta gibi büyük merkezlerle yürüttüğü ticarî münasebetler de buna paralel olarak artmıştır. Şehir bugün aynı zamanda bir sanayi merkezidir.

Nizamlar ve onlar adına hareket eden newvâblar eğitim öğretim faaliyetlerine çok önem vermişler ve birçok okul yaptırmışlardır. Haydarâbâd'da 1918 yılında kurulan el-Câmiatü'l-Osmâniyye halen faaliyetlerini sürdürmektedir. XX. yüzyılın başlarında gayri müslimler arasında İslâm'ı yaymak ve müslümanları dinî yönünden aydınlatmak için de Encümen-i Tebliğ-i İslâmî kurulmuştur. Sâlâr Ceng'in yaptırdığı saray bugün müze olarak kullanılmakta (Salar Jung Museum) ve çok zengin Arapça, Farsça, Türkçe, Hintçe, Urduca ve Batı dillerinde kaleme alınmış yazma kitap, minyatür, silâh, halı, elbi-

se, madenî eşya, hat koleksiyonlarını barındırmaktadır. Haydarâbâd ve çevresinde nizamlar döneminden kalma daha birçok tarihî eser bulunmaktadır.

Haydarâbâd müslümanlarının çoğunluğu Sünnî-Hanefî'dir; az sayıda da Şîî-Câ'ferî bulunur. Bunlardan başka hristiyan, Sih, Caynî, Hindû ve putperestler de mevcuttur. Şehrin nüfusu 3.005.496 (1991), ilin nüfusu ise 4.280.261 olup bunun yaklaşık % 60'ını Hindûlar, % 30'unu müslümanlar ve % 3'ünü hristiyanlar meydana getirmektedir. Şehirde konuşulan başlıca diller sırasıyla şöyledir: % 48 Telegu, % 31 Urduca, % 6 Hindustânî, % 3,5 Tamiil ve % 2,5 Marati. Kıyı bölgelerinden şehre yapılan göçler nüfusun kozmopolit olmasında önemli bir faktördür. Modern Haydarâbâd mükemmel bir ulaşım ağına sahiptir. Şehirde büyük bir tren istasyonu ve hava limanı mevcuttur. Delhi, Kalkûta, Bombay, Madras ve Bengalur ile hava ve demiryolu ulaşımı sağlanmıştır. Şehirde sigara ve tekstil başta olmak üzere çeşitli üretim tesisleri bulunmaktadır.

Asırlarca Şark-İslâm kültürünün önemli merkezlerinden biri olan Haydarâbâd bugün de canlı bir ilim ve kültür hayatına sahiptir. 1888 yılında kurulan ve tefsir, hadis, fıkıh, tarih, biyografi, matematik, tıp, astronomi gibi çeşitli alanlarda yayımladığı eserlerle bilinen Dâiretül-maârifî'l-Osmâniyye, el-Câmiatü'l-Osmâniyye'ye bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Özellikle Hanefî fıkıh kaynaklarını neşretmek amacıyla kurulan Meclis-i İhyâü'l-maârifî'n-Nu'mâniyye ve Saidiya Research Institute (Saîdiye Araştırma Enstitüsü) de önemli ilim merkezleri arasındadır. Haydarâbâd Merkez (Âsafîyye), Sâlâr Ceng Müzesi, Saîdiye, Haydarâbâd Müzesi ve el-Câmiatü'l-Osmâniyye kütüp-

hanelerinde Arap, Fars ve Urdu dillerinde birçok yazma eser mevcuttur. Sâlâr Ceng Müzesi, Nehru Hayvanat Bahçesi ve Ravindo Bharati Tiyatrosu Hindistan çapında ünlü gezi yerleridir.

BİBLİYOGRAFYA :

Bayur, *Hindistan Tarihi*, III, 146-148, 150-152, 161-171, 200-214, 336-339, 491, 653, 657; S. Rac, *Medievalism to Modernism: Socio-Economic and Cultural History of Haydarabad: 1869-1911*, London 1987; Mohammad Abdul Muttalib, "Preservation of Urban Architectur Heritage, A Case Study of the City of Hyderabad", *Preservation of Islamic Architectural Heritage*, Riyad 1988, s. 267-276; G. E. Brown, "Hyderabad", *MW*, II (1912), s. 66-70; H. K. Shervani, "Culture and Administrative Set-up Under Ibrahim Qutbshah", *IC*, XXXI (1957), s. 127-141, 235; a.mlf., "The Foundation of Haidarabad", *JPHS*, VI (1958), s. 224-253; a.mlf., "Town Planning and Architecture of Haidarabad under the Qutbshahis", *Indian Culture*, L (1976), s. 61-80; Abdul Madjit Siddiki, "Haydarabad, the Historical City of Decan", *JPHS*, XIII (1965), s. 200-206; İftikhar Ahmad Ghauri, "Local Government under The Sultanates of Bijapur and Goljanda-Haidarabad", *IC*, LI/1 (1977); Ahmed el-İnnâni, "Merâkizü'l-hadâretü'l-İslâmiyye Haydarâbâd", *el-İslâmü'l-yevm*, I/1, Rabat 1983, s. 20-29; Jan Pieper, "Hyderabad", *Journal of the Islamic Environmental Design Research Center*, sy. 1, Roma 1983, s. 46-51; Akbar S. Ahmad, "Muslim Society in South India: The Case of Hyderabad", *JIMMA*, VI/2 (1985), s. 317-331; Şafqat Hussain Razawi, "Darul Talif wa Tarjuma Jamia Usman: (Usmania University Hyderabad)", *JPHS*, XLIV/4 (1996), s. 345-362; J. Burton-Page, "Haydarâbâd", *EP* (İng.), III, 318-323; a.mlf. - İdâre, "Haydarâbâd", *İDMİ*, VIII, 238-252; G. Minault, "Hyderabad", *Encyclopaedia of Asian History*, New York 1988, II, 90-91; Husain Majid, *Encyclopaedia of India: Andra Pradesh*, New Delhi 1994, XXVII, tür.yer.

ENVER KONUKÇU

HAYDARÂBÂD

(حیدرآباد)

Pakistan'da bir şehir
ve bu şehrin merkez olduğu
idarî bölge.

Osmâniye
Hastahanesi -
Haydarâbâd /
Hindistan

Güneydeki Sind eyaletinde yer alır. Geniş toprakları ve barındırdığı yoğun nüfus ile Karaçi, Lahor, Faysalâbâd ve Ravalpindi'den sonra ülkenin beşinci büyük şehri konumunda olup aynı zamanda önemli bir endüstri ve ticaret merkezidir; Karaçi Limanı ile ülkenin kuzey kesimlerine demiryollarıyla bağlıdır. Haydarâbâd şehrinin merkez olduğu idarî bölge 87,7 km² yüzölçümüne sahiptir ve Dâdû, Haydarâbâd, Badin, Sanghar, Thar Parkar ve Tatta adlı daha küçük idarî birimlere ayrılmıştır.

Sind bölgesinin Muhammed b. Kâsim es-Sekafî kumandasındaki İslâm ordusu tarafından fethedildiği dönemde (VIII. yüzyıl) şehrin yerinde bulunan iskân merkezi Nîrûnkût (veya Nevankot) adıyla biliniyordu. Bugünkü Haydarâbâd, Sind hâkimi Gulâm Şah Kelhûrâ tarafından 1768'de kuruldu. 1757 yılında Dâdû bölgesindeki merkezi Hudâbâd bir sel afetiyle kısmen harap olmuştu. Gulâm Şah Kelhûrâ, Gencû Teker adıyla bilinen teppeye tuğladan geniş bir kale yaptırdı ve idare merkezini, Hz. Ali'nin öteki adı olan Haydar'dan hareketle Haydarâbâd koydu. Bu yeni şehre taşıdı. Gulâm Şah 1773 yılında öldü ve şehrin Hîrâbâd bölgesinde bugün "emîrlerin kabirleri" (Mîrûn ke Mekâbir) denilen yerdeki türbesine gömüldü.

1783 yılında Kelhûrâ hânedanının yıkılması üzerine Haydarâbâd Tâlpûrlar'ın yönetimine geçti. Yeni hâkim Feth Ali Han büyük bir imar faaliyetine girişti ve âdeta şehri zevk ve arzusuna göre tekrar inşa etti. 1843'te Tâlpûrlar'ı Miyanî Savaşı'nda yenilgiye uğratan İngilizler bütün Sind bölgesini ele geçirdiler ve yeni yöneticiler stratejik, siyasî ve ticarî sebeplerden ötürü idare merkezini kendileri için daha uygun olan Karaçi Limanı'na naklettiler. Böylece zaman içinde Karaçi gelişme gösterirken Haydarâbâd önemi ni yitirme sürecine girdi.

Bugün Haydarâbâd'ın en önemli yapıları arasında yer alan Tâlpûr hânedanına ait mezarlar 1828-1857 yılları arasında yapılmıştır. Kelhûrâ hânedanına ait olanlarla birlikte şehrin kuzeybatı tarafında bulunurlar. Sind mimarisine güzel bir örnek teşkil eden bu mezar binaları ve lahitlerden Tâlpûrlar'ın modern mimari esintileri taşır. Hepsinin içi geometrik ve bitkisel desenli çinilerle dekore edilmiştir; ancak bu çiniler sanat açısından

Haydarâbâd
Kalesi –
Pakistan

pek değer taşımaz. Ayrıca Tâlpûr hânedanı döneminde Kelhûrâ mezarları kendi hallerine terk edilmiştir ve bugün de aynı ilgisizlik sürmektedir. 1947'de Karaçi'de kurulan Sind Üniversitesi'nin 1954 ve 1962 yıllarında taşınması ile Haydarâbâd Sind kültürünün yaşatılmasına çalışılan bir merkez haline geldi. Sind dili ve edebiyatının ihyası için bu kültüre ait Farsça ve Arapça eserler neşredilerek gün ışığına çıkarıldı. Özellikle burada bulunan Şah Veliyyullah Akademi'de, Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'ye ait dinî ve edebî ağırlıklı eserler üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Ayrıca şehirde üniversiteye bağlı tıp fakültesiyle mühendislik fakültelerinden başka birçok yüksek okul bulunmakta ve buraya bir eğitim merkezi görüntüsü vermektedir.

Şehir yakın yıllarda nüfus artışına sahne oldu ve çevresinde çeşitli endüstri ticaret merkezleri ve yeni yerleşim bölgelerinin kurulması ile genişledi. Nüfus farklı diller konuşan Belûçlar, Seyyidler, Racpûtlar, Cât ve Med kökenli saf Sindîler ve Mevatîler gibi çok değişik etnik gruplardan teşekkül eder. 1981'de şehrin nüfusu 751.529 (1992 tah. 1.765.000), bu şeh-

rin merkez olduğu Haydarâbâd idarî bölgesinin nüfusu da 7.103.000 idi (1992 tah. 16.609.000).

BİBLİYOGRAFYA :

H. Pottinger, *Travels in Baluchistan and Sind*, London 1816; J. Burns, *Narrative of a Visit to the Court of Sind in 1828*, Edinburgh 1831; Del Hoste, *Memoirs on Sind*, London 1832; A. Burnes, *Travels into Bukhara and a Voyage on the Indus*, London 1834; W. F. Napier, *The Conquest of Scinde*, London 1845; *Imperial Gazetteer of India*, Oxford 1908, XIII, 312-322; *Gazetteer of the Province of Sind*, Bombay 1920, II, 39-50; H. Cousens, *Antiquities of Sind*, Bombay 1929, tür.yer.; Abdul Hamid, *Towns of Pakistan*, Karachi 1950, tür.yer.; *District Census Report: Hyderabad*, Karachi 1961, s. 1-32; *The Pakistan Year Book 1992-93* (ed. Rafique Akhtar), Karachi 1992; Fodor's *Islamic Asia* (ed. E. Fodor – W. Curtis), s. 566-568; A. Schimmel, "The Activities of the Sindhi Adabi Board, Karachi", *Wf*, VI/3-4 (1961), s. 223-243.

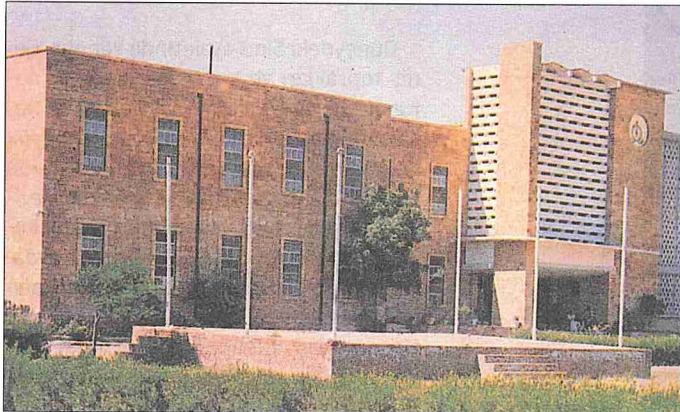

A. S. BAZMEE ANSARI

HAYDARÂBÂD NİZAMLİĞİ

Hindistan'ın güneyinde
Bâbürlü devlet adamı
Nizâmülmülk Âsafçâh'ın kurduğu
1724-1948 yılları arasında
hüküm süren devlet.

Bâbürlüler'e bağlı bir eyalet iken (Dekken Sûbedârlığı) 1713-1724 yılları arasında vali olan Nizâmülmülk Âsafçâh Kamerüddin Çın Kılıç Han'ın bağımsızlığını ilân etmesiyle ortaya çıkmıştır. Hânedanın kurucusu Nizâmülmülk aslen Semerkant'tan Buhara'ya, oradan da Hindistan'a göç etmiş bir ailenin çocuğu olup 1671'de doğdu. Babası Şehâbeddin Han (Gâziddin Firûz Ceng) Bâbürlü hânedanına büyük hizmetlerde bulunmuştu. Nizâmülmülk de kısa sürede Sultan Evrengzîb'in gözüne girdi ve kendisine Kılıç Han unvanı verildi. Evrengzîb'den sonra da-

Tıp Fakültesi –
Haydarâbâd /
Pakistan